

Over improviseren, programmeren en vooral generaliseren

Jacques Maassen¹

Het laatste jaar hebben er minstens drie artikelen in Klok en Klepel gestaan die nadrukkelijk vragen opriepen: de bijdragen van Peter de Kievit, Carl Van Eyndhoven en Koen Van Assche.²

Elk behandelt een ander onderwerp en doet dit vanuit een eigen visie, maar naast elkaar gelegd blijken ze alledrie toch te gaan over het programmeren (en soms ook improviseren) van de – Nederlandse? – beiaardier en dan vooral betreffende ‘actuele’ muziek. Er zijn blijkbaar problemen en die worden nogal stellig geponeerd, generaliserend zelfs.

Wat bijvoorbeeld te denken van: “Beiaardiers spelen [...] nauwelijks bewerkingen van populaire nummers [...]?”³ Bedoelt De Kievit wellicht te zeggen dat de beiaardiers die hij tijdens marktbespelingen gehoord heeft weinig populaire muziek speelden? Hoeveel beiaardiers waren dat dan, of: hoeveel marktbespelingen heeft hij beluisterd, en welke muziek behoort eigenlijk tot zijn populaire muziek? Allemaal vragen die de Kievit niet beantwoordt en dus helpen wij hem een beetje.

Er worden namelijk in Nederland gemiddeld zo’n 150 marktbespelingen per week gegeven en het lijkt me sterk dat die allemaal weinig populair zijn. Wie kan dat trouwens beoordelen? Voor alle duidelijkheid: ik heb het bijna nooit meegemaakt dat een collega (of een geïnteresseerde van buiten mijn stad) mijn marktbespelingen kwam beluisteren. Ik weet het ook niet van collega’s en ik ken geen enkele publicatie die op basis van duidelijk gedefinieerde begrippen een samenvattend oordeel geeft over het repertoire (en de wijze van uitvoering) van ‘de Nederlandse beiaardier’.

Die studie bestaat namelijk ook niet; de Nederlandse beiaardwereld is gelukkig groot en divers en De Kievit moet zijn mening dus gebaseerd hebben op toevallige incidenten, op lucht of op ‘van horen zeggen’ van door hem geraadpleegde beiaardiers (mogen we in dat geval weten wie zijn bronnen waren?). Hij is ook duidelijk niet op de hoogte van wat er op de Nederlandse Beiaardschool gebeurt. Nu is dat geen probleem, maar schrijf er dan niets over of informeer je! Het Amersfoorts curriculum is veel breder dan alleen klassieke muziek; in alle marktbespelingen van de studenten komen bijvoorbeeld onderdelen voor uit het vak *Harmonie/handigheid aan de beiaard*. En die onderdelen zouden nu juist wel eens de gewenste populaire muziek kunnen bevatten.

Gaat De Kievit er vanuit dat er (buiten Weert) nauwelijks populair wordt gespeeld, Van Eyndhoven is wat voorzichtiger en stelt: “de beiaardier moet op zoek gaan naar een actuele invulling van zijn ambt.” Op mijn beurt durf ik te poneren dat diezelfde (Nederlandse) beiaardier allang en voortdurend op zoek is naar een invulling met eigentijdse thema’s. Ik doe dat op basis van het meer dan 20 jaar intensief met professionele studenten omgaan. Het gaat dan uiteraard wel alleen over marktbespelingen; de invulling van actualiteit in concertprogrammering blijft hier buiten beschouwing.

Bij het programmeren van actualiteit kan de beiaardier zich van diverse vormen bedienen, variërend van de meest zuivere improvisatie, via de voorbereide improvisatie en het a prima vista arrangeren, naar de compleet uitgearrangeerde bewerking. In elke bespeling zal een beiaardier meestal meerdere mogelijkheden naast elkaar gebruiken, al naar gelang van bijvoorbeeld zijn smaak, de tijd van het jaar en/of het instrument.

Improviseren dient tot het standaard instrumentarium van de Nederlandse beiaardier te behoren, maar Koen van Assche is het daar niet mee eens en stelt dat “improviseren [...] leidt tot kwaliteitsverlies.”⁴

Hier spreekt Koen wellicht voor zichzelf, want uit zijn gehele betoog blijkt dat hij zelf niet kan of wil improviseren. Nu is dat zijn zaak, en de manier

waarop hij dat oplost lijkt me alleszins esthetisch verantwoord en publieksgericht. Maar ook hier is een generalisering aanwezig, alsmede een gebrek aan informatie over de breedte van het onderwijs zoals in ieder geval aan de Nederlandse Beiaardschool wordt gegeven!

Hoe zit dat dan met het improvisatieonderwijs in Amersfoort? In de afgelopen twintig jaar is aan de Nederlandse Beiaardschool een nieuw vak ontwikkeld dat rechtstreeks aan de beiaardpraktijk is ontleend; het richt zich namelijk op een veelheid aan muzikale vaardigheden welke alle te maken hebben met het op speelse, muzikanteske manier omgaan met liederen, gezangen, motieven, (piano)partituren, akkoordenschema's, sequensen, enz., enz., uit verschillende bronnen, genres en stijlen. Tezamen met het vak interpretatie, waarin immers via het spelen van originele beiaardwerken en uitgeschreven arrangementen allerlei beiaardtechnieken en stijlbesef centraal staat, vormt het de kern van de stagebespelingen. Deze – meestal te Amersfoort gegeven – (markt)bespelingen, elke week vier, vormen op hun beurt de toetsstenen van het onderwijs. Vanwege het belang voor deze dagelijkse praktijk wordt *Harmonie aan de Beiaard* (HadB; want zo is het vak gaan heten) wekelijks gegeven, verplicht voor iedereen en groepsgewijs.

In de leergang die sinds 1985 voor HadB is ontwikkeld wordt het werkterrein in zes onderwijseenheden opgebouwd, te verdelen over de vier jaren van de Bacheloropleiding (voorheen eerste Fase, daarvoor praktijkdiploma genoemd). Is het doel aanvankelijk nog erg gericht op het vinden van de juiste harmonie (begeleiding) bij een melodie, gaandeweg komt hier het omspelen en bewerken van deze melodie bij. Hiervoor zijn vaardigheden nodig op melodisch, harmonisch en vormtechnisch gebied.

Het woord 'improviseren' komt pas in het zesde blok voor en is ook dan nog slechts het resultaat van vaardigheden in het idiomatisch omgaan met patronen en schema's. Het enige echte improviseren tenslotte, kan als keuzevak worden opgenomen in de Voortgezette Kunstopleiding Muziek (VKM, voorheen Tweede fase of UM, in de toekomst wellicht Masteropleiding geheten).

Belangrijk bij het vak HadB zijn de middelen: maak ik mijn harmonisatie en variaties

- via een traditioneel volkslied (uit Europa of daarbuiten, van de Kerst tot Valerius);
- op een basso continuolied of -compositie (uit de beiaardboekjes van Berghuys, Dupont of De Prins);
- naar aanleiding van pianopartituren of -begeleidingen;
- over een reeks akkoordensymbolen behorend bij een blues of (musical) song;
- of baseer ik mij op de volkse smartlap van Vader Abraham of Frans Bauer, van de carnaval, voetbal of Sinterklaas?

Elke categorie heeft zijn eigen problemen en vraagt om een iets andere benadering; maar één ding is

zeker, het publiek verwacht ze allemaal wel eens een keertje en dan in stijl, herkenbaar en niet te lang.

Natuurlijk zijn dit soort deuntjes/muziekjes, wanneer ze op een toren worden gespeeld in een stage-recital, in de lessen voorbereid. De student zal zijn notities meenemen waarop de belangrijkste harmonische wendingen, vorm en wellicht andere muzikale aanduidingen zijn genoteerd. Misschien beperkt de beginnende student zich wel tot de uitgeschreven bewerking, met enige – à l'improviste – ornamentiek in de herhalingen; wellicht voegt de gevorderde student er wat noten aan toe, of misschien zelfs een geheel nieuwe variatie.

Uiteraard is dit laatste geheel afhankelijk van de muzikale talenten en voorkeuren van de student en dus van het tempo waarin met de materie wordt omgegaan. Uiteindelijk is alles afhankelijk van de keuze van de student: de selectie en toepassing van de vaardigheden, het soort basismodel voor de variatie, enzovoorts. Alles behoort binnen dat ene recital op een smaakvolle manier in proportie te zijn gebracht met de doses composities en arrangementen die eveneens aan het beneden rondlopende publiek worden voorgeschoteld.

Het zou te mooi zijn om van alle studenten te kunnen zeggen dat zij deze materie bij het vertrek van de Nederlandse Beiaardschool volledig beheersen. Uiteraard kan dit niet worden verwacht. Maar wel hebben zij een dusdanig breed aanbod van vaardigheden, technieken en repertoire gekregen dat verwacht mag worden dat zij zich voorlopig kunnen redden; om van daaruit meer en meer ervaring op te bouwen. Improviseren op de beiaard kent in Nederland vele vormen; de actualiteit van programmeren wordt ermee gediend.⁵

Noten

- ¹ Jacques Maassen was tot december 2005 directeur van de Nederlandse Beiaardschool Amersfoort. De artikelen waarop gereageerd wordt zijn vóór die datum geschreven; zo ook het merendeel van deze reactie.
- ² Peter de Kievit, *De visie van het Weerter Beiaardcomité*, in *Klok en Klepel* 90 (maart 2005), pp. 11-13; Carl Van Eyndhoven, *De toestand is hopeloos maar niet ernstig ...*, in *Klok en Klepel* 92 (september 2005), p. 23; Koen van Assche, *Improviseren op de beiaard, gebruik of misbruik?*, *Klok en Klepel* 93 (december 2005), pp. 18-19.
- ³ De Kievit, p. 12. Merkwaardig is overigens, dat niemand van de aanwezigen van de studiedag zich heeft gestoord aan de verregaande en grove generaliseringen, onder andere betreffende de oudere beiaardier. In het verslag wordt van ongenoegen geen melding gemaakt; niet belangrijk genoeg, of gewoon zoete koek?
- ⁴ Van Assche, p.18
- ⁵ De toekomst zal uitwijzen in hoeverre het improvisatieonderwijs aan de Nederlandse Beiaardschool vanaf 2006 zal afwijken van hetgeen in dit artikel werd beschreven. Bespreking van eventuele veranderingen lijkt overigens een stuk boeiender dan het reageren op generaliserend geponeerde, niet onderbouwde stellingen.